

A NÉMET SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁGBAN A SZOCIÁLISAN HÁTRÁNYOS helyzetű fiatalok és fiatal felnőttek – a továbbiakban szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok – szakképzését szolgáló speciális program elindítása összekapcsolódott az 1970-es évek végén megnövekedett ifjúsági munkanélküliséggel. Ebben az időszakban a gazdasági recesszió következtében a képző intézmények férőhelyeinek száma egyre csökkent, s ez különösen a Hauptschule és a kisegítő iskola végzőseinek továbblépését nehezítette meg, bár a Szövetségi Köztársaság szakképzési törvénye szerint egyetlen szakma tanulása sincs meghatározott iskolai előképzettséghez kötve. A munkaadók véleménye szerint azonban a fenti iskolák végzősei nem rendelkeztek azokkal a feltételekkel, amelyek a sikeres szakmai képzéshez szükségesek.

Hogy e fiatalok is esélyt kapjanak a szakképzésre, a Szövetségi Kormány 1980-ban a "szakképzést mindenkinek" jelszót követve elindította az ún. "hátrányos helyzetűek kormányprogramját". Az alapfeltevés az volt (s ma is az), hogy e fiatalok a normál szakképző rendszerben megfelelő támogatással és megfelelő pedagógiai eszközök alkalmazásával állam által elismert szakmai végzettséghez juttathatók el, s ezért nem szükséges számukra speciális szakképző programok elindítása.

A szakképzés megnöveli a fiatalok munkaerőpiaci beilleszkedési esélyeit. A szakképzetlenül maradóknak ezzel szemben állandóan szembe kell nézniük a munkahely elvesztésének lehetőségével vagy a tartós munkanélküliséggel, minthogy a racionalizálás elsősorban az igénytelen, egyszerű munkahelyeket érinti.

A hátrányos helyzetűek programja sikeresnek ítéltető annak alapján, hogy a vizsgára jelentkezettek kb. 80 %-a megszerzi a végbizonyítványt. A programot az akkori szociáldemokrata kormány indította, s a mai kereszténydemokrata kormányzat tovább bővítette.

A hátrányos helyzetű fiatalok csoportja

A hátrányos helyzetű fiatalok közé soroljuk

- a külföldi származású fiatalokat;
- a tanulásban korlátozott fiatalokat, elsősorban a tanulásban gátolt fiatalok kisegítő iskoláit végzett tanulókat;
- a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalokat, függetlenül az elért iskolai végzettségtől.

Ide tartoznak a

- magatartási zavarokkal küzdő fiatalok;
- dislexiások;
- olyan fiatalok, akik korábban kábítószer fogyasztottak;
- büntetett előéletű fiatalok;
- visszatelepült családok gyermekei, akik nem ismerik jól a nyelvet.

1980-ban kb. 500-an vettek részt az üzemeken kívüli keretek között szervezett képzésben, 1980 és 1990 között már közel 125 ezer főre emelkedett a számuk.

Jelenleg 38 ezernyi fiatal vesz részt ilyen képzési programokban, közülük 21000-en az új, s 17500-an a "régik" szövetségi tartományokban. A résztvevők egyharmada lány, kétharmada fiú, akik közül a legnagyobb csoportot 61 %-kal a török fiatalok képviselik – a Szövetségi Munkaügyi Hivatal 1995-ös statisztikai kiadványa szerint.

Az elmúlt években a programba belépő fiatalok életkora folyamatosan emelkedett. Ma a képzés elkezdésekor a résztvevők mindössze 4 %-a fiatalabb 18 évesnél, kb. 42 százalékuk 18 és 20 év közötti, a felük 20-25 éves, s 4 % a 25 évesnél idősebbek aránya. Ez azt jelenti, hogy

a hátrányos helyzetű program résztvevőinek többsége nem közvetlenül az általánosan képző iskola, illetve a szakmatanulásra előkészítő program befejezése után kezdi meg a képzést. A résztvevők között sokan vannak, akik korábban már belefogtak a szakmatanulásba, de lemorzsolódtak, dolgoztak, vagy munkanélküliek voltak, illetve a szakmatanulásra előkészítő program befejezése után már egy másik szakmai programban is részt vettek. Különösen azok számára, akik idősebbek húsz évesnél, jelent nehézséget a duális szakképzésben való részvétel. E területen másfajta megoldásokat kell keresni. Tanulmányunk végén még vissza fogunk térni erre a problémára.

A fiatalok nagy része hátrányos helyzetű családból származik. Jellemző a munkanélküliség, az alkoholizmus, a szülők válása. A tanuláshoz és a munkához való beállítódásuk az iskolában úgy formálódott, hogy munka-, és tanulási motivációról alig beszélhetünk. Az iskola, mint szociális kommunikációs és szabályozó rendszer esetükben gyakran nem funkcionált. Ennek következtében jellemző rájuk az alacsony önértékelés, az önbizalom-, a motiváció-, az együttműködési képesség hiánya, a kommunikációs képességek alacsony szintje, és az ismeretek nagyfokú hiányosságai. Gyakori jelenség a kudarcoktól való félelem, a rezignált, esetleg agresszív magatartás, illetve az iskola elutasítása.

Megfigyelhető, hogy az elmúlt években emelkedett azoknak a fiataloknak a száma, akiknél a problémák halmozottan jelentkeznek. A külföldi fiataloknál például – ellentétben a korábbi évek tapasztalataival – gyakrabban találkozunk kábítószerügyekkel vagy bűncselekményekkel, ugyanis a harmadik és negyedik generációban itt sem olyan stabilak a családi viszonyok, mint az első vagy második generációban voltak. E körben is jellemző a családokban a munkanélküliség, az alkoholizmus és a szülők válása.

A fiatalok közül nagyon sokan sem a családban, sem az iskolában nem élik meg a szociális és anyagi biztonságot. Ennek következtében jellemzővé válnak az intézményes hatások, illetve a tanulás szervezett formáinak elutasítása.

Általában megfigyelhető, hogy a fiatalok kognitív képességei és tehetsége a szociális problémák miatt rejtve maradnak, s csak akkor érzékelhetők, amikor a szociális problémák megoldódnak. Ez volt az 1979 és 1984 között a berlini szenátus által támogatott, hátrányos helyzetű fiatalok államilag elismert szakmákban történő képzését szolgáló modellkísérlet egyik legfontosabb eredménye.

A hátrányos helyzetűek támogatása

Az úgynevezett hátrányos helyzet-program legfontosabb eszköze a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok kiképzése "üzemen kívüli" intézményekben. A cél itt a fiatalok szakképzése államilag elismert szakmákban. A finanszírozást a Szövetségi Munkaügyi Hivatal biztosítja a foglalkoztatást elősegítő törvény (Arbeitsförderungsgesetz) 40. §. c. pontja szerint, vagy az ifjúságvédelmi törvény 27. §-a keretében, s a programokat az ifjúsági szociális munkával foglalkozó független intézményfenntartó szervezetek működtetik. A Szövetségi Köztársaságban jelenleg mintegy 45 ezer üzemen kívüli képzőhely működik.

Az ifjúsági szociális munka területén tevékenykedő intézményfenntartó szervezetek öt csoportba szerveződtek. Ezek: a katolikus, az evangélikus, a független, az önkormányzati és a szociális intézményfenntartó csoport. Az öt intézményfenntartó csoport hozta létre az Ifjúsági Szociális Munka Szövetségi Munkaközösségét (Bundesarbeitsgemeinschaft der Jugendsozialarbeit, BAG JAW), amelynek Bonnban van a székhelye.

A szövetségi munkaközösség a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok érdekeit képviseli a politikában és a társadalmi érdekegyeztetésben. Ennek érdekében rendszeresen szervez az ifjúsági szociális munka különböző témáihoz kapcsolódó konferenciákat, negyedévenként megjelenő folyóiratot ad ki, s az intézmények munkatársai számára továbbképzéseket rendez. A hátrányos helyzetű fiatalok támogatásának második oszlopa a szakképzéssel párhuzamosan folytatott kiegészítő oktatás. Ezt a szolgáltatást azoknak a fiataloknak ajánlják fel, akiket

üzemi munkahelyen képeznek, és akiknek az elméleti oktatásban és a szociális területen segítségre van szükségük.

A kiegészítő oktatással támogatott üzemi szakképzés, vagy az üzemeken kívül szervezett szakképzés elkezdése előtt a fiatalok általában szakmatanulásra előkészítő programokban is részt vesznek. Ezeket általánosan képző iskolák, szakképző iskolák, vagy a foglalkoztatást elősegítő törvény keretében, illetve az ifjúságvédelmi törvény keretében működtetett intézmények szervezik. 1996-ig a szakmatanulásra előkészítő program elvégzése az üzemeken kívül szervezett szakképzésbe való belépés egyik előírt feltétele volt.

Az üzemeken kívüli intézményekben folytatott szakképzés

A szakképzés az üzemeken kívüli képző intézményekben a duális rendszer keretében folyik. A fiatalok szakmánként eltérően, hetente három vagy négy napot dolgoznak az intézményben és szakmai gyakorlati képzésben részesülnek. A szakmai elmélet elsajátítására az illetékes szakiskolában heti egy-két napon kerül sor.

A szakképzés ugyanazokat a követelményeket és tanterveket követi, mint az üzemekben folyó szakmai képzés. Az üzemeken kívüli intézményekben azonban a fiatalok intenzívebb és egyénre szabott támogatásban részesülnek. A képzés általában 12 fős csoportokban folyik. 24 tanulóra 2 szakoktatót, egy felzárkóztató tanárt s egy szociálpedagógust biztosítanak. A felzárkóztató tanár feladata, hogy a tanulók hiányosságait segítsen pótolni, elsősorban az ún.

kultúrtechnikák, a matematika és az anyanyelv területén. A szociálpedagógus feladata, hogy támogassa a fiatalokat szociális helyzetük tisztázásában, értelmezésében.

Az üzemeken kívüli képzésben részesült tanulók a záróvizsgát az üzemekben kiképzett fiatalokkal együtt teszik le a Kisipari Kamara vagy az Ipari és Kereskedelmi Kamara bizottsága előtt, s ha sikeresen szerepelnek, teljes értékű segédlevelet, illetve szakmunkás bizonyítványt kapnak.

Az üzemekben tanulók a tarifaszereződésben rögzített tanulóbéért kapnak. Az üzemeken kívüli képzésben részesülők ezzel szemben képzési támogatásban részesülnek, amely ma kb. 500 német márka. Ez a képzési támogatás általában alacsonyabb a tarifaszereződésekben rögzített tanulóbéernél. Ennek az az oka, hogy a tanulók a Szövetségi Munkaügyi Hivatal előírásai szerint az üzemeken kívüli intézményben csak az első évet végzik el, s a képzést ezután egy üzemben kell folytatniuk. Ha a fiatalok az üzemeken kívüli intézményben is a tarifabéért kapnák, csökkenne a motivációjuk az üzemi képzésbe való átlépésre.

Az üzemeken azonban az előítéletek miatt nagyon ritkán vesznek át tanulókat az üzemeken kívüli intézményekből. A hátrányos helyzetű fiatalok teljes képzése ezért általában az üzemeken kívüli intézményekben folyik. Hogy az üzemeken kívüli intézményekben tanulók mégis megismerkedjenek a munkahelyi valósággal is, a második és a harmadik képzési évben legalább egy hónapos üzemi gyakorlatot kell teljesíteniük, bár gyakran nem könnyű gyakorló munkahelyet találniuk. Ez részben az előítéletekkel magyarázható, részben azzal a ténnyel, hogy bizonyos szakmákban – ilyen például Berlinben a női szabó – nem áll elég üzem rendelkezésre. A fiatalokat azonban az üzemi gyakorlat ideje alatt is támogatják az üzemeken kívüli képző intézmény munkatársai. Az üzemi gyakorlat lehetővé teszi, hogy a fiatalok munkahelyekkel szembeni előítéleteit leépítsék. Ugyanígy az üzemek is esélyt kapnak arra, hogy a célcsoporttal szembeni előítéleteiket megváltoztassák.

Az üzemeken kívüli intézmények a szakképzés folytatására akkor kapnak engedélyt, ha teljesítik az eszközökre és az oktatókra vonatkozó előírásokat, amelyeket az illetékes kamarák és szakmai érdekvédelmi szervezetek ellenőriznek. A képzési engedély nélkül az üzemeken kívüli intézmények nem kaphatnak pénzügyi támogatást a munkaügyi-, illetve az ifjúsági hivataltól.

Az üzemeken kívüli intézmények szakképzés pedagógiai koncepciója

A hátrányos helyzetűek számára készült program megvalósulása, valamint az ifjúságvédelem intézményeiben eddig szerzett tapasztalatok szerint a nehézségek és gondok ellenére megfelelő fejlesztő és támogató eszközrendszerrel a nehezen kezelhető fiatalok is szakképzettséghez juttathatók. A képzési cél: államilag elismert szakképesítés megszerzése. Az ehhez szükséges szakmai elméleti és gyakorlati ismeretek és készségek elsajátítása mellett a fiatalok személyiségfejlesztését is támogatják. Ennek érdekében össze kell kapcsolni a szakmai képzést a személyiségfejlesztéssel, és a képzési folyamatot úgy kell alakítani, hogy az a fiatalok adottságaira, ismereteire, képességeire támaszkodjon, s ne a hiányosságokra. A fiataloknak a képzés során mind intellektuális, mind szociális területen nagyon sok támogatásra van szükségük. A képzést ezért úgy kell alakítani, hogy megfeleljen a célcsoport sajátosságainak, ugyanakkor teljes körű fejlesztésre törekedjen, s alkalmazkodjon az egyénekhez is; a fiatalok számára biztosítson sikerélményt, amely a motivációt erősíti. Ezért minden tanuló számára a képzés minden fázisában egyénileg meghatározott, vele egyeztetett fejlesztési tervet kell készíteni.

E célnak az eddig használt képzési modellek nem feleltek meg. Bevált ezzel szemben a projekt- és termékorientált képzés. Ezt kiegészítheti az "irányító szöveg-módszer", illetve a célzott tanfolyamok.

Az alapfeltétel, hogy a fiatalok a képzés során olyan termékeket hozzanak létre, amelyek vagy számukra jelentenek értéket – pl. egy asztali lámpa, játék vagy öntözőkanna –, vagy társadalmi értékkel bírnak (például grillezőhely felépítése az ifjúsági otthonban, gyermekjátéktér kialakítása vagy szélturbina felépítése).

A fiatalok számára azok a szakmák biztosítják a motivációt, amelyek a végzés után elhelyezkedési esélyt ígérnek. A fiatal férfiak számára általában olyan ipari és kereskedelmi szakmákat kínálnak, ahol az esélyek viszonylag jók. A fiatal nők számára azonban gyakran háztartási és textilipari szakmákat javasolnak, ahol az elhelyezkedés esélye csekély. A fiatal nőknek ezért más szakmaterületeket is fel kellene ajánlani, mint például a kereskedelem vagy a vendéglátóipar. A javasolható szakmák köre régióként eltérő lehet.

A projektek és termékek kiválasztásakor javasolható területek közé tartozik a környezetvédelem, a környezetbarát mezőgazdasági termelés, az energiamegtakarítást szolgáló fejlesztések, a régi, műemlékvédelem alatt álló épületek restaurálása és felújítása, és az anyagok újrafelhasználása (recycling). E területeken a fiatalok olyan ismereteket és készségeket tudnak elsajátítani, amelyek az üzemek számára fontosak, s amelyekre a munkahelyre jelentkezéskor hivatkozhatnak. Példaként érdemes megemlítenünk a dán termelő iskolákat.

A projektorientált képzés lehetőséget ad arra, hogy a fiatalokat az általuk elért szintnek megfelelően nemcsak a feladat végrehajtásába, de a tervező és a fejlesztő munkába is bevonják. A fiatalok, ha megrendelésre dolgoznak, tárgyalnak a megbízóval, önállóan keresik a megoldásokat, a szakoktatóval történt egyeztetés után anyagot rendelnek, s a csoportban maguk vállalják a felelősséget munkájukért, saját és kollégáik biztonságáért. Ebben a folyamatban a szakoktató szerepe inkább a moderátor szerepének felel meg.

Korábbi életükben tetteiket, szocializációjukat a családi otthonban, a nevelőotthonban és az iskolában mindig kívülről határozták meg. Most beleszólhatnak a dolgokba, önállóan dönthetnek. Ezen a módon esélyük nyílik arra, hogy elsajátítsák azokat a munka világában oly fontos kulcsképeségeket, mint a teammunka-képesség, a kommunikációs, kooperációs készség, a döntésben való részvétel képessége, a felelősségtudat, az önállóság, a kreativitás, a pontosság és a kitartás. Az összetett tevékenységekhez kapcsolódó képeségek, mint például a komplex összefüggések megértésének, a munkafolyamatok megismerésének képessége ugyancsak jobban oktathatók a projektorientált szakképzés keretében.

A projekt a következő lépésekből áll:

1. **Tervezés:** A tanulócsoporthat a feladatot, illetve a megbízást közösen beszéli meg, és ezután egyeztet a szakoktatóval, illetve a megbízóval. Ennek alapján a csoport vagy a tanuló elkészíti a munka tervét, rajzokat készít, számszámjegyzéket és anyagjegyzéket állít össze, felméri a költségeket, s megbeszéli az oktatóval.
2. **Végrehajtás:** A közösen összeállított terv alapján a munkát a tanulók egyéni képzettségi szintjüknek megfelelően elvégzik. A problémák és nehézségek megoldásához rendelkezésükre áll az oktató segítsége. A fiatalok új készségeket, ismereteket önállóan sajátíthatnak el irányító szövegek feldolgozásával, vagy tanfolyamok keretében a szakoktató segítségével.
3. **Értékelés és visszajelzés:** A csoport a korábban rögzített kritériumok alapján a szakoktatóval közösen értékeli a létrehozott terméket. A leginkább érvényesnek tekinthető ítélet természetesen a megbízó, a megrendelő, a felhasználó elégedettsége vagy dicsérő szava.

A projekt végrehajtásához, a termék előállításához természetesen új elméleti ismeretek is szükségesek. Ezek átadására a gyakorlattal összekapcsolódva kerül sor, így a fiatalok könnyebben megértik azokat. A tanulók felismerik az elmélet fontosságát, s ezáltal a szakiskolában is jobban motiváltakká válnak.

A gyakorlatban különösen hatékonyak bizonyultak a művészeti és esztétikai elemek integrálása a hátrányos helyzetű fiatalok szakképzésébe. A fiatalok a dísz tárgyak vagy műalkotások elkészítése során kreatív képességeiket is hasznosíthatják, s ugyanakkor szakmai készségeiket is bemutatathatják – például a hegesztés alkalmazásával. Az így elért sikerek hozzájárultak önbizalmuk, öntudatuk erősítéséhez.

A szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok szakmai képzésében a projektmódszerrel szerzett pozitív tapasztalatok oda vezettek, hogy a szakképzésben ezt a módszert mára már a nagyüzemek is átvették.

Felzárkóztató oktatás, egyéni fejlesztés

A tanulók jelentős részének súlyos hiányosságai mutatkoznak az ún. kultúrtechnikák területén. Ez különösen a szakmai számításokban tűnik fel, de a nyelvhasználatban is, s különösen a külföldi fiataloknál a szaknyelv alkalmazásakor. A felzárkóztató és fejlesztő tanfolyamok célja e hiányok pótlása.

A szakmunkásképző iskolák programját a legtöbb esetben nem hangolják össze a műhelyekben folyó gyakorlati képzés tartalmával. A programok egyeztetése gyakran azért nem valósítható meg, mert a szakmunkásképző iskolai osztályba nem csak az üzem kívüli képző intézmény tanulói járnak. Éppen ezért van szükség arra, hogy a szakmunkásképző iskola tananyagát a felzárkóztató oktatás keretében átismételjék, s amennyiben lehetséges, megpróbálják összekapcsolni a műhelyekben éppen folyó gyakorlati oktatással.

Az üzem kívüli intézményben lehetőség nyílik a gyakorlati képzés és a felzárkóztató oktatás összekapcsolására, különösen a projektmódszer alkalmazása során. A szakmunkásképző iskolával való szoros együttműködés kívánatos cél, szükség van erre, megvalósítása azonban gyakran nehézségekbe ütközik.

A felzárkóztató tanár 24 tanulóért felel. Az oktatást a tanulók igényei vagy a képzési követelmények szerint rugalmasan alakíthatja. Ez mind az oktatás időpontjának – reggel, délben, délután –, mind időtartamának megválasztására, mind a csoportnagyság meghatározására érvényes, beleértve az egyéni foglalkozás lehetőségét is.

Szociálpedagógiai orientációjú képzés

A fiatal képezhetősége szociális környezetének stabilitásától függ. Ez azt jelenti, hogy anyagi helyzetének rendezettnek, lakásfeltételeinek kielégítőnek kellene lennie, s hogy szüleikhez, barátjához, barátnőjéhez, kollégáihoz, a szakoktatókhoz és a szakmunkásképző iskolai tanárokhoz fűződő kapcsolatainak lehetőleg feszültségmentesnek kellene lennie. A fiatalok ekkor tudják gondolataikat a képzésre koncentrálni, sikereket elérni, elismerést kivívni, amely aztán visszahat a motivációjukra is.

Az üzemeken kívüli szakképző intézményekben dolgozó szociálpedagógusok feladata, hogy figyelmüket a fiatalok szociális helyzetére összpontosítsák, s arra, hogy a képzési folyamat során a fiatalok élethelyzetét teljességében vegyék figyelembe.

A szociálpedagógusok feladatai a képzési folyamat során a következők:

- a tanulók fejlődési állapotához illeszkedve tanácsadás a szakoktatók számára a projektek és a képzési modulok kiválasztásához;
- tanácsadás a csoportok összeállításában az adott projektekhez és képzési modulokhoz;
- tanácsadás a fiatalok, a szakoktatók, a tanárok számára a fiatalok közötti, illetve a fiatalok és a pedagógiai munkatársak közötti konfliktusok kezeléséhez;
- egyéni és csoportmegbeszélések kezdeményezése a tanulók megfigyelése alapján felismert problémákról, illetve a fiatalok, szakoktatók vagy tanárok által javasolt problémákról;
- a kiválasztott technikák gyakorlása (pl. szerepjátékok keretében);
- a tanulók pszichikai felkészítése a vizsgákra;
- közös, a szakképzéssel kapcsolatos programok szervezése – üzemlátogatások, tanulmányutak –, továbbá a csoportok stabilizálása érdekében szabadidőprogramok, kirándulások, utazások szervezése;
- amennyiben problémák lépnek fel, kapcsolatfelvétel a szülővel vagy a gondviselővel, a diákotthoni nevelőkkel, a szakmunkásképző iskolával, a lakás bérbe adójával, az adósokkal, a bankokkal, illetve a szociális támogatási lehetőségek igénybe vétele érdekében;
- kapcsolatfelvétel speciális tanácsadó intézményekkel, ha ezt a problémák (pl. kábítószer, erőszak, terhesség) szükségessé teszik, s a fiatal ezzel egyetért.

A szociálpedagógusok meghatározó szerepet játszanak a fiatalok egyéni fejlesztési tervének összeállításában, amelyről a fiatal és a pedagógus-team (a mester, a felzárkóztató tanár és a szociálpedagógus) megállapodást kötnek.

Elsősorban a szociálpedagógusok felelősek azért is, hogy rendszeresen sor kerüljön a tanulócsoporthoz megbeszéléseire, amelyeknek célja a képzési feladatok előkészítése, illetve értékelése. A megbeszélések időpontja – amelyeken a tanulócsoporthoz és a pedagógus-team tagjai vesznek részt – vagy a hét első, vagy az utolsó napja.

A szociálpedagógusoknak a képzési folyamatba is be kell avatkozniuk, s a gyakorlati képzésben, illetve a felzárkóztató oktatásban is részt kell venniük. Ily módon ismerik meg közvetlenül az együttműködésben a tanulók problémáit. Az a támogatás, amelyet ezután a tanulóknak, a szakoktatóknak, illetve a felzárkóztató tanároknak fel tudnak kínálni, sokkal konkrétabb lesz, mint akkor, ha a problémáról a fiataloktól vagy a felnőttektől az íróasztal mellett ülve hallanak.

Az üzemeken kívüli intézményben folytatott szakképzés sikeréhez nagymértékben hozzájárul, ha a pedagógus-team tagjainak együttműködése jó és konstruktív, s [hatékony a kooperáció](#) az intézményen kívüli partnerekkel, mint pl. kamarákkal, üzemekkel, szakképző iskolákkal, a Munkaügyi Hivatallal, az Ifjúsági Hivatallal. A pedagógiai team-továbbképzésben való

részvétel a munkatársak egymás közötti kooperációját segítheti elő, amelyet a támogató szervezetek, mint például a Szövetségi Munkaügyi Hivatal ír elő és finanszíroz.

A szakképzéssel párhuzamosan folytatott kiegészítő oktatás

E programok résztvevői két csoportba sorolhatók be:

1. Az eredetileg hátrányos helyzetűnek tekintett fiatalok, akiket a "hátrányos helyzetű fiatalok csoportja" című fejezetben bemutatunk.
2. Azok a fiatalok, akiket az a veszély fenyeget, hogy félbeszakítják a szakképzést. Általában ezek olyan tanulók, akik a szakmatanulás elkezdésekor "normális" képet mutattak. A képzés során azonban különböző okokból olyan nehézségek léptek fel, amelyek veszélyeztetik a sikeres befejezést.

A tanulószereződés keretében folytatott szakképzéssel párhuzamosan szervezett kiegészítő oktatás résztvevőinek száma az elmúlt években emelkedett, jelenleg a Szövetségi Köztársaságban 79.000 fő felzárkóztató oktatására van lehetőség.

A felzárkóztató oktatást üzemek is vállalhatják. A program legfontosabb előfeltétele, hogy az oktatási szituáció az iskolában ill. a szakmunkásképző iskolában tapasztalható gyakorlattól különbözzön: félelemmentes és tanulásra ösztönző feltételeket kell teremteni.

A szakképzéssel párhuzamosan folytatott kiegészítő oktatást a Munkaügyi Hivatal a Foglalkoztatást Elősegítő Törvény 40. §. c. bekezdésében meghatározott módon általában 12 hónapig támogatja. Alapelv a részvétel önkéntessége.

A képző üzem, amely a tanulókat a kiegészítő oktatás időtartama alatt mentesíti a munkavégzés alól, a Munkaügyi Hivataltól a tanulóbér kiegészítéséhez támogatást kap.

A kiegészítő, felzárkóztató oktatás során 36 szakmunkástanuló támogatására egy tanár és egy szociálpedagógus áll rendelkezésre. Indokolt esetben módosítható ez az arány, pl. akkor, ha a résztvevő tanulók többsége kiegészítő iskolából érkezik, illetve nem rendelkezik alapfokú iskolai végzettséggel. A szociálpedagógusok és tanárok feladatai a felzárkóztató oktatásban alapvetően megegyeznek az üzem kívüli szakképző intézményekben meghatározott feladatokkal. A szociálpedagógusoknak azonban ebben a munkaformában nincs, illetve korlátozott mértékben van lehetőségük arra, hogy a tanulók problémáit a képzési folyamatban közvetlenül megismerjék. Ezért elsősorban a tanulóktól és a szakoktatóktól kapott tájékoztatásra vannak utalva.

A szakképzéssel párhuzamosan folytatott kiegészítő oktatás célja

A szakképzéssel párhuzamosan folytatott kiegészítő oktatás a tanulók személyiségének a stabilizálását szolgálja, tehát a felzárkóztatás mellett a szociális és individuális fejlesztés is fontos elemet jelent. A tanulási szituációban a napi problémákat is figyelembe kell venni. Ezek alapján kell eldönteni, hogy az oktatásra kiscsoportban vagy egyéni formában kerüljön-e sor. Fontos, hogy a fiatalok tanuljanak meg tanulni. Ennek érdekében olyan módszerek alkalmazása javasolható, amelyek az önálló tanulást is lehetővé teszik, mint pl. a projektmódszer, vagy az irányító szöveg módszere. A frontális oktatás során a tanulás megtanulása nehezen érhető el.

A felzárkóztató oktatás fontos feladata a lemorzsolódás megelőzése. Ha nehézségek lépnek fel, időben kell lépni. Ennek fontos feltétele, hogy mind a képző üzem, mind a szakmunkásképző iskola rendelkezzen megfelelő információkkal a támogatási lehetőségekről, hogy szükség esetén fel tudják venni a kapcsolatot valamely megfelelő intézménnyel.

Ha a képzés félbeszakítását nem sikerült elkerülni, a felzárkóztatást végző munkatársak feladatai közé tartozik, hogy a pályaválasztási tanácsadóval együttműködve segítsenek a

fiatalnak új szakképző munkahely felkutatásában a régi szakmában, vagy esetleg új szakmaterületen.

A hátrányos helyzetűek programjának irányelvei szerint a tanulónak az első év befejezése után át kell lépnie egy vállalati képző munkahelyre. Az üzemek azonban gyakran csak akkor hajlandók a fiatalok átvételére az üzemen kívüli szakképző intézményből, ha azok részt tudnak venni a képzéssel párhuzamosan folytatott felzárkóztató oktatásban. A felzárkóztató programok munkatársainak feladata ezért az üzemen kívüli szakképző intézmények munkatársaival való szoros együttműködés is.

További feladatuk a tanulók támogatása a képző üzemmel szembeni konfliktusok megoldásában (pl. az oktatáshoz nem kapcsolódó feladatok, vagy az ifjúsági munkavédelmi törvény megszegése esetében), amennyiben ezt a fiatalok kérik. Ez a munka azonban csak akkor lehet sikeres, ha a fiatalok és a felzárkóztató, támogató intézmény munkatársai között bizalmas a kapcsolat, és az utóbbiak és a képzést végző üzem munkatársai együttműködnek. Az iskolai kudarcok nyomán a tanulók félnek a vizsgáktól. Ez a félelem a szakképzéssel párhuzamosan folytatott kiegészítő oktatás keretében szerepjátékokkal, vagy a vizsgára történő megfelelő felkészüléssel csökkenthető. Ebben az időszakban néha még egy hétvégi kirándulás is segíthet, amely a vizsgamotivációt erősíti, a fiatalokat kitartásra serkenti, s felkészíti őket a stresszhelyzetre.

A szakmatanulásra előkészítő programok

Mint fent jeleztük, a szakmatanulásra felkészítő programokra vagy általánosan képző iskolákban, vagy szakiskolákban, vagy a foglalkoztatást elősegítő törvény keretében működtetett intézményekben kerül sor. Most csak az utóbbiról szeretnénk tájékoztatást adni, minthogy az iskolai programok tartományi fennhatóság alá tartoznak, s ezért tartományonként különböznek.

A szakmatanulásra előkészítő programok általában egy évesek. Célcsoportjuk megegyezik azzal a csoporttal, amely jogosult arra, hogy az üzemen kívüli képzésben részt vegyen.

Az egyéves szakmatanulásra előkészítő programok két szakaszra bonthatók:

1. Az első öt hónapban a fiatalok kb. 1-1 hónapos időkeretben 4 különböző szakmamezővel ismerkednek meg. Ezután kell egy szakmamezőt kiválasztaniuk. A döntésben segítenek nekik az intézmény munkatársai is. A választásnál a döntő elem a tanuló érdeklődése, illetve a különböző szakmamezőket oktató munkatársak megfigyelései a fiatal manuális, intellektuális adottságairól, motivációjáról, az adott szakmára való alkalmasságáról. Fontos szempont továbbá a tanulók közel azonos megoszlása a szakmamezők között.
2. A szakmatanulásra előkészítő program második felében a fiatalok alapvető ismereteket és készségeket sajátítanak el a kiválasztott szakmaterületen. Arra törekcsenek, hogy a tanulók kis projekteket hajtsanak végre, illetve egyszerű termékeket állítsanak elő, mert ezáltal erősíthető a motiváció. A résztvevők ebben a képzési szakaszban maximum egy hónapos üzemi gyakorlaton is részt vesznek, hogy megismerkedjenek a munkahelyi valósággal és az ott támasztott követelményekkel.

Az üzemen kívüli intézményben szervezett szakmatanulásra előkészítő program alatt a fiatalok hetente egy napot a szakiskolában töltenek. Ez gyakran összeütközésekhez vezet, mert a fiatalok egy része nem hajlandó iskolába járni. Törekedni kell ezért az iskola és az üzemen kívüli képző intézmény munkatársainak jó együttműködésére.

A szakmatanulásra felkészítő programban általában 24 tanulóra két szakoktató, egy szociálpedagógus és egy felzárkóztató tanár jut. Feladataik lényegében megegyeznek az üzemen kívüli szakképzés területén meghatározott feladatokkal. Ugyanez érvényes az alkalmazott pedagógiai eszközökre is.

A fiatalok a szakmatanulásra felkészítő program keretében arra is lehetőséget kapnak, hogy pótolják az alapfokú iskolai végzettséget (Hauptschulabschluß). Ebben a résztvevők 80 %-a jár sikerrel.

A szakmatanulásra előkészítő programok résztvevőinek fele üzemen kívüli intézményben vagy a duális rendszerben tanult tovább, kb. 6 %-a szakiskolában kezdte el egy szakma elsajátítását. Kb. 9 % munkát vállalt, 6 % egy következő szakmatanulásra előkészítő programot kezdett el, közel 9 %-uk más jellegű képző programba vagy foglalkoztatási programba lépett be, a külföldi lányok pedig gyakran a háztartásban édesanyjuknak segítenek. A fennmaradó 20 % sorsáról nem rendelkezünk információkkal.

A szakmatanulásra előkészítő programból a szakképző programba való átlépés különösen a külföldi, elsősorban a török származású fiatalok számára nehéz. Szüleik ugyanis gyakran nem látják be, miért szükséges a szakmatanulás. Véleményük szerint a szakmatanulásra előkészítő program megfelelően felkészít a munkavállalásra, s a három éves szakképzés felesleges.

A fiatal felnőttek szakképzését szolgáló programok

A Szövetségi Szakképzési Intézet vizsgálatai szerint a 20 és 30 éves életkor közötti 1,6 millió szakképzetlen fiatal felnőtt nagyjából fele mutatott érdeklődést államilag elismert szakképesítés megszerzése iránt. E csoport nagyobb része számára azonban életkoruk és családi körülményeik miatt – családalapítás, önálló lakás fenntartása – a hagyományos szakképzési forma szóba sem jöhet.

A Szövetségi Munkaügyi Hivatal adatai szerint a következő tíz évben kb. három millió betanított és segédmunkás munkahelye fog megszűnni. Ugyanakkor növekszik a szakképzett és a gyakorlati igényeknek megfelelően kiképzett és továbbképzett szakemberek iránti kereslet. A szakképzetlenek és a nem piacképes végzettséggel rendelkezők ezért egyre inkább a foglalkoztatási rendszer és a társadalom peremére szorulnak.

Évente alig 25-30 ezer szakképzetlen felnőtt szerez államilag elismert szakképesítést legalább öt éves szakirányú foglalkoztatás igazolása után, az egyéni felkészülést lehetővé tevő szabályozás szerint. Ennek alapján egyértelmű, hogy a hátrányos helyzetűek támogatásának jelenleg rendelkezésünkre álló eszközeit olyan új programokkal kell kiegészítenünk, amelyek e célcsoport lehetőségeit és igényeit is figyelembe veszik.

Napjainkban a Szövetségi Köztársaságban több modellkísérlet folyik a tartósan munkanélküli, államilag elismert szakképesítéssel nem rendelkező fiatal felnőttek számára. A résztvevők olyan foglalkoztatási programba kapcsolódnak be, amely szakképzéssel egészül ki. A foglalkoztatás helyszíne egy üzemi munkahely vagy egy munkahelyteremtő program. A munkaadónak azonban vállalnia kell, hogy a programban résztvevőt a munkaidő kb. 20 %-ában felszabadítja a képzésre. A programban résztvevők a tarifaszervezeteknek megfelelő bért kapják, amely sokkal magasabb, mint a tanulóbér a normál szakképzésben.

Az eddigi modellkísérletek zömmel a kereskedelmi ügyvitel területén folynak, lassan azonban az ipari szakmákra is kiterjednek.

A képzés modulszerűen épül fel. Ha a program résztvevője teljesítette a záróvizsgához előírt modulokat, jelentkezhet az ún. "külső" (extern) szakmunkásvizsgára, s ily módon államilag elismert szakképesítéshez juthat. Ha valaki bizonyos részképesítéseket már korábban megszerzett, pl. a félbeszakított szakképzés során, ezeket a részképesítéseket is érvényesítheti a programban.

A hátrányos helyzetűek támogatásának társadalmi jelentősége

A hátrányos helyzetű fiatalok támogatása az aktív munkaerőpiac-politika eszközeként a szakmai és szociális képzés segítségével hozzájárul a munkanélküliség csökkentéséhez, és a társadalom számára oly fontos munkaerőpotenciál aktivizálásához.

Szociálpolitikai szempontból segíti annak megelőzését, hogy a társadalom jelentős rétegei kiszoruljanak a munkaerőpiacról és tartósan terheljék a szociális ellátó rendszert.

Ifjúságpolitikai szempontból hangsúlyoznunk kell, hogy a szociálisan hátrányos helyzetű fiataloknak biztosítjuk a szakmai képzéshez való jog érvényesítését. Nem maradnak egyedül, elkerülhetik a társadalmi izolációt és a kriminalizálódást, s reális esélyt kapnak arra, hogy beilleszkedjenek a társadalomba.

CORNELIA COLLINGRO és PETER COLLINGRO

P. Collingro: Ausbildung und Jugendhilfe (Szakképzés és ifjúságvédelem), Werner von Siemensschule e. V. Wetzlar, 1987.

Direkt: Fördern und Qualifizieren (Képzés és fejlesztés), Bundesanstalt für Arbeit, Heft Nr. 1. 1995. p. 22.

15 Jahre Benachteiligtenförderung (15 éves a hátrányos helyzetűek programja)

Greinert-Wiemann (szerk.): Produktionsschuleprinzip und Berufsbildungshilfe (A termelő iskola elve és a támogatott szakképzés), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1992. S. 179.

P. Collingro: Szociálpedagógiai irányultságú képzési modell hátrányos helyzetűek szakképzéséhez, Szakképzési Szemle, 1992. 2. sz. pp. 31-39.

P. Collingro: Kooperation – ein Wort mit vielen Bedeutungen (Kooperáció – egy sokjelentésű szó). In: Direkt: Fördern und Qualifizieren, Nr. 3, 1996, p. 4.

Szakképzési Törvény, 40. §. (2), (3) bek.